

non odit patrem et matrem, etc., propter me, non est me dignus. Ergo debitum quod religio respicit, superat debitum pietatis. Propter quod dixit Ambrosius, in c. 12 Luc.: *Necessitudi generis divinae religionis pietas anteferatur.* Si ergo pietas in ratione debiti superat justitiam, multo magis superabit religio.

18. *Tertia pars assertionis stabilitur.* — Atque inde tandem efficitur, religionem superare in ratione debiti omnes alias virtutes, quæ sunt ad alterum extra Deum; nam omnes illæ inferiores sunt pietate in ratione debiti, et quia ratio sumpta ex divina excellentia de omnibus concludit. Addidi autem limitationem illam, *extra Deum*, ut abstinere a comparatione religionis cum obedientia et penitentia, quæ aliquo modo Deum respiciunt, et debitum illi reddunt, in quibus non habent locum rationes factæ, et ideo peculiari comparatione indigent, quam sequenti capite faciemus. Hinc vero satis per se constat altera pars assertionis, nimirum, distinguere religionem specie essentialiter a virtutibus omnibus, quæ versantur circa operationes ordinatas ad alterum extra Deum, ut sunt partes potentiales justitiæ; tum quia ratio debiti in omnibus est diversæ rationis, ut ostendimus; tum etiam quia, eo ipso quod Deum proxime non attingunt, differunt a religione in objecto formali, et magna ex parte in materiali.

19. *Dubium, an sit præferendum debitum religionis debito justitiæ.* — Una vero gravis et moralis difficultas ex hac comparatione oriebatur, an propter solvendum debitum ex religione, prætermittendum sit debitum ex justitia, vel ex pietate, aut alia simili virtute. Nam ex dictis videtur sequi pars affirmativa. In contrarium vero est, quia non potest quis juste omittere solutionem debiti, ut sacrificet Deo, nec patrem in necessitate relinquere, ut religiosus fiat, nec relinquere sponsam, ut votum castitatis impleat. Sed hæc quæstiones, quæ gravissimæ sunt, non sunt hic obiter transigendæ. Omittamus ergo illas in propria loca, quæ partim occurrunt in materia de voto, partim in materia de statu religioso, partim ad alios tractatus pertinent.

20. *Brevis resolutio.* — Nunc dico breviter, aliud esse loqui de obligatione negativi præcepti, aliud de affirmativi. De priori, verum est, nunquam esse agendum contra religionem, hoc est contra Dei honorem et gloriam, propter servandum vel solvendum justitiæ, vel pietatis humanæ debitum: et hoc probat

illatio facta, quia divinus honor omni rei creatæ præferendus est. De posteriori autem obligatione, dicendum est non semper esse præferendum religionis opus aliis obligationibus; nam imprimis, si religionis actus tantum sit in consilio, et alias sit obligatio necessitatis et ex præcepto, clarum est præferendam esse. Deinde præceptum affirmativum religionis non solum humanum, sed etiam divinum, quod obligat, quando aliæ circumstantiæ vel obligationes non occurrerent, cessat sæpe, et desinit obligare pro tali tempore propter obligationes alias justitiæ vel pietatis occurrentes; vel quia illæ magis urgent, et obligatio religionis potest in aliud tempus differri; vel quia, stantibus talibus obligationibus, aut circumstantiis, deest materia apta ad colendum Deum. Quia non vult Deus colibus bonis alienis, sed propriis, nec cum alterius injuria vel damno gravi: sed de hac re (ut dixi) latius in sequentibus dicemus.

21. *Religio quo modo sit propria justitia.* — Tandem ex dictis colligitur ultima pars proposita in assertionem, nimirum, religionem esse aliquo modo propriam justitiam, nam licet non sit cum illa exacta ratione, quæ in justitia humana reperitur, et explicata jam est, est tamen cum ea proprietate quæ ad metaphoram excludendam satis sit. Quod annotarunt, in 2. 2, Aragon., quæst. 58, artic. 5, post secundam conclusionem; et Salon., quæst. 57, artic. 4, et quæst. 58, artic. 5. Eamque sumo ex D. Thoma in dicta quæst. 80. Nam postquam dixit religionem (idemque est quoad hoc de pietate et observantia) non deficere a proprietate justitiæ in ratione debiti, subdit hoc debitum esse legale, *quod pertinet (ait) ad principalem justitiam*, ubi per *principalem justitiam* non intelligit solum justitiam propriissimam specialem et legalem; nam etiam religioni attribuerat, quod reddat tale debitum proprium, et (ut sic dicam) rigorosum; ergo comprehendit sub illa principali justitia omnes virtutes, quæ reddunt proprium et principale debitum; ergo religio est quædam principalis justitia, atque adeo propria justitia, licet non exacta modo jam explicato.

22. Unde insinuat divus Thomas ibi alium modum dividendi justitiam communissime sumptam pro virtute quæ versatur circa operationes ad alterum. Nam quædam est principalis et propria, ut est omnis illa quæ reddit proprium, et rigorosum debitum; alia magis metaphorica. Et utraque subdividitur,

CAPUT V.

AN RELIGIO SIT VIRTUS DISTINCTA AB OMNI VIRTUTE MORALI, QUÆ CIRCA HOMINES VERSATUR, PRÆSERTIM A DULIA.

nam propria justitia quædam est exacta et rigorosa, quæ jam vocatur simpliciter justitia; alia est, quæ deficit in ratione ad alterum, et æqualitate constituenda, et sub hoc genere primum locum tenet religio. Aliud item membrum subdividi potest in eam quæ reddit debitum morale necessarium ad honestatem morum, et in eam quæ solum habet congruitatem, seu decentiam absque necessitate. Estque consentanea hæc divisio et doctrina alteri doctrinæ divi Thomæ 1. 2, quæstion. sexagesima, art. tertio, ubi docet ex ratione debiti distinguendas esse justitias; ergo ubi in objecto virtutis ad alterum fuerit vera et propria ratio debiti, ibi salvatur propria et vera justitia, etiamsi in aliis conditionibus non attingat omnimodam æqualitatem, et proprietatem justitiæ. Ubi autem ratio debiti fuerit quasi metaphorica, erit etiam metaphorica justitia.

23. *Duæ conditiones ad rigorosam justitiam quomodo in religione reperiantur.* — Neque huic proprietati justitiæ obstant defectus illi in æqualitate constituenda, vel in respectu ad alterum, quia neuter defectus tantus est, ut excludat sufficientem proprietatem in utraque conditione, licet non cum exactissima ratione. Nam æqualitatem facit quantam potest, et quantam Deus a debitore prudentissime exigit, et hoc satis est ad propriam quamdam æqualitatem, licet non summam. Et quoad hoc juvat objectio supra facta, quod laus virtutis in voluntate, non in potestate consistat, ut dixit divus Thomas, dicta quæstione octogesima prima, articulo sexto, ad 1. Quod vero spectat ad aliam conditionem, etiam constat inter Deum et homines esse propriam habitudinem ad alterum, ut supra etiam in quadam objectione tactum est. Et licet ex aliis conditionibus minuatur hæc ratio ad alterum, id quidem satis est ut religio non sit exactissima justitia, non vero ut non sit propria, ut a metaphorica distinguitur. Denique illa conditio ad alterum in tantum necessaria est, in quantum ad verum debitum, et solutionem ejus per aliquam operationem est necessaria; ad hoc autem sufficit ille modus alteritatis, qui est inter homines et Deum, ut ex dictis constat; ergo.

1. *Prima dubitandi ratio.* — Tota difficultas hujus quæstionis consistit in explicanda distinctione virtutis religionis, ab illa virtute qua colimus Sanctos (nam de cæteris non est difficultas, ut ex dictis facile constat). Ratio autem difficultatis est, quia ex dictis sequitur virtutem religionis, qua colimus Deum, essentialiter distinctam esse a virtute, qua colimus Sanctos, quæ dulia specialiter appellatur; consequens autem videtur difficile. Sequela patet, quia dictum est religionem esse quamdam justitiam respectu Dei, quæ essentialiter distinguitur ab omni justitia propriissima, vel potentiali, quæ versatur circa operationes ad alterum creatum, qualis est dulia. Minor autem probatur primo, quia una est charitatis virtus, qua Deum et proximum diligimus; ergo una est virtus religionis, qua Deum et proximum colimus. Probatur consequentia, quia sicut diligitur Deus per se, et homo propter Deum, ita etiam colitur Deus propter se, et Sancti propter Deum; vel sicut coli possunt Sancti propter suam sanctitatem creatam, ita etiam possunt amari propter virtutem creatam ac supernaturalem quam in se habent; ergo sicut est una charitas ad Deum et Sanctos, ita et una religio. Secundo, fieri potest argumentum de virtute obedientiæ, nam una est tantum virtus, per quam Deo et hominibus superioribus nobis obedimus; ergo est etiam una virtus, qua utrosque colimus; sed per duliam colimus superiores homines; ergo religio non est alia virtus ab illa.

2. *Marsilii sententia, existimantis eadem nos virtute colere Deum et Sanctos.* — Circa hanc difficultatem, Marsil., in 3, quæst. 8, art. 1, ad 1, opinatur eandem esse virtutem, qua colimus Deum et Sanctos, licet diversa nomina habeat, secundum inadæquatos conceptus suos, nam prout colit Deum, vocatur religio; prout Sanctos, vocatur dulia; sicut etiam eadem dulia vocatur hyperdulia, prout colit quosdam excellentes Sanctos. Et juxta hanc sententiam, facilis est responsio ad primam difficultatem, concedendo totum quod infertur. Imo ex illa difficultate fortasse nata est hæc opinio, argumento sumpto a paritate

rationis. Quia vero argumentum hoc ab extrinseco sumptum est, per locum intrinsecum potest reddi ratio, quia totus Sanctorum cultus est respectivus ad Deum. Ubi autem est unum propter aliud, ibi est unum tantum. Sed dicet aliquis hoc solum esse verum de illo cultu, quo in Sanctis adoratur Deus principaliter, et Sancti sunt solum ut materia, vel locus in quo adoratur Deus, de quo cultu verum est esse a virtute religionis; negari autem non posse quin Sancti, ut tales sunt, aliter colantur propter intrinsecam et supernaturalem dignitatem quam in se habent; imo communi et morali usu hoc tantum modo colendos esse, ut alibi diximus; hic autem cultus non videtur respectivus. Sed contra, nam illa etiam posterior adoratio Sanctorum respectiva est. De illa enim loquuntur Sancti, cum dicunt, *qui colit martyrem, Deum ipsum colere*, ut ex Leontio, in quodam dialogo, et ex Germano, in epistola ad Joannem refertur, in 7 Synod., Act. 4, et ita etiam loqui solent alii Patres, ut ex propria materia constat.

3. *Superior sententia exemplis probatur.* — Ratio vero est, quia ipsa sanctitas, quæ est per gratiam, natura sua est respectiva ad Deum, nam est participatio quædam divinæ naturæ, et filium Dei constituit. Ideoque sicut honor exhibitus filio regis, etiamsi ad filium ipsum vere terminetur, propter dignitatem quæ revera in ipso est, nihilominus est respectivus ad patrem, et in eum aliquo modo redundat; ita honor Sancti, ut sic, natura sua tendit in Deum, non solum tanquam in ultimum finem, quo modo tendunt in eum omnia opera, eo ipso quod honesta sunt, sed speciali quodam modo, tanquam in objectum aliquo modo conjunctum. Hic enim modus conjunctionis videtur sufficiens ad unitatem habitus virtutis; sicut in exemplo posito, conjunctio inter patrem et filium satis est ut ab eodem habitu procedat utriusque honor; item legatus regis, licet in se vere adoretur propter dignitatem quam in se habet, videtur nihilominus coli ex vi ejusdem virtutis, qua colitur princeps, cujus legatus est. Et Pontifex, quatenus Vicarius est Christi, colitur quidem per se et propriissime, ut persona digna tali honore propter dignitatem quam in se vere habet, et nihilominus satis verisimile est coli ex vi ejusdem virtutis religionis, qua Christus ipse colitur, quia semper est respectivus aliquo modo cultus ille. Quia ex vi illius virtutis, qua colitur Christus, inclinatur

quis ad colendum Vicarium ejus, et illa virtus est sufficiens ad vincendam totam difficultatem, quæ est in illo actu; ergo non est necessaria alia virtus.

4. *Prima assertio: religio distinguitur re ipsa et essentia a dulia, et ab omni alia virtute que respicit rem creatam.* — Nihilominus communis sententia est, religionem esse virtutem re ipsa et essentia distinctam a virtute duliæ, et omni alia quæ reddit cultum personæ creatæ. Hæc sententia est Divi Thomæ in 2. 2. q. 83, art. 1, et quæst. 103, artic. 3, et communis Theologorum in 3, d. 9, Bonav., Alb., Durand., Richard., Gabr., et aliorum; et Alens., 3 part., quæst. 30, n. 1, art. 1, § 2, ubi utitur nominibus *latriæ*, et *duliæ*; tamen perinde est, nam latría idem est quod religio, ut ex divo Thoma, constat, 2. 2. quæst. 84, art. 1, et ex communi usu. Item Concilia et Patres, quando communiter docent Deum solum coli latría, Sanctos hyperdulia, indicant distinctionem inter has virtutes, saltem quoad actus ipsos, maxime quoad internos, et quoad intentiones sub quibus cultus Deo et Sanctis defertur. Nam in externis actibus sæpe potest esse similitudo et convenientia, ut constat ex materia de adoratione; intentio autem est, quæ moraliter et formaliter cultus distinguit. Ergo distinguuntur religio et dulia in primariis actibus suis, et internis affectibus; ergo etiam habitus distincti sunt. Probatur consequentia, quia distinctio inter illos actus non qualiscumque est, sed ex objectis formalibus primo diversis desumitur, sine intrinseca connexionione et habitudine eorum inter se; habitus autem et virtutes distingui solent ex hujusmodi actibus et objectis. Unde Alens., ex differentia quæ est inter excellentiam increatam Dei, et excellentiam cujuscumque creaturæ, colligit differentiam harum virtutum; divus Thomas vero, ex diversa ratione debiti, quia debitum respectu Dei est longe alterius ordinis quam respectu creaturæ. Quam etiam rationem tetigit Alens., in solutione argumentorum. Totum vero fundamentum est in diversitate excellentiæ; nam inde accipit religio totam excellentiam, et, ut ita dicam, singularitatem suam; et inde etiam variatur ratio debiti.

5. *Cultus qui fundatur in excellentia increata, quamvis applicata ad rem creatam, pertinet proprie ad religionem.* — Ut autem hæc ratio magis explicetur, et solvatur ratio ostensiva in contrarium facta, advertendum est ex superioribus dictis circa actus et objectum religio-

nis, non esse de ratione religionis, ut non colat aut veneretur nisi solum Deum, aut personas increatas; potest enim interdum proxime versari circa rem vel personam creatam, tanquam in materia immediata, quam veneratur, vel colit; sed de ratione illius esse ut semper immediata ratio colendi aliquid, quidquid illud sit, sit excellentia increata ipsiusmet Dei, quomodocumque ad illam applicetur, id est, sive intrinsece, ut divinis personis, ac divinitati; sive extrinsece per aliquam habitudinem, ut rebus sacris, et ipsi Deo immediate consecratis, ut tales sunt. Omnis ergo cultus qui neutro ex his modis fundatur immediate in excellentia increata, sed in aliqua creatura, non pertinet ad religionem, sed novum genus virtutis moralis requirit. Cultus autem duliæ, qui tribuitur Sanctis, non fundatur immediate in excellentia increata, sed in illa participatione creatæ excellentiæ, quæ illis communicata est, ut ex materia de adoratione constat. Non pertinet ergo elicitive ad religionem, sed propriam virtutem requirit.

6. *Cultus duliæ non est formaliter respectivus, sed virtualiter tantum ad increatam excellentiam.* — Neque verum est cultum hunc, seu adorationem Sanctorum, respectivum esse proprie et formaliter, sicut est cultus imaginum, vel rerum sacrarum; sed solum virtualiter, seu largo modo dici potest respectivus, quia qui Sanctos veneratur, virtute colit Deum, qui de suorum Sanctorum honore gaudet, et illum nobis commendat, et ita loquuntur interdum Patres, sicut Christus dixit: *Quandiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis.* Nec gratia creata est talis, ut solum sit adorabilis ex denominatione aliqua, vel habitudine ad excellentiam increatam Dei, sed ipsa in se est quædam absoluta excellentia, quæ formaliter reddit dignam honore et cultu personam cui inest. Sicut natura ipsa rationalis vel intellectualis, licet creata, reddit personam aliquo honore dignam. Neque honor in illa fundatus potest dici formaliter respectivus ad Deum, eo quod natura illa sit ad imaginem Dei, et participatio quædam intellectualis gradus per essentiam, qui in Deo est; quia ille honor non fundatur proxime in illo respectu formali, neque in termino ejus, sed fundatur in absoluto esse et perfectione talis naturæ. Idem ergo est in altiori veneratione, quæ fundatur in excellentia gratiæ creatæ: nam licet illa in se sit participatio divinæ naturæ, et perfectior quædam similitudo ejus, quam sit sola rationalis natura;

nihilominus suum absolutum esse habet, ac intrinsecam excellentiam, quæ est fundamentum illius honoris.

7. *Superioris sententiæ exempla non convincunt.* — Ad exemplum autem de patre et filio, suppono imprimis non esse sermonem de illis formaliter, ut relativa sunt; quia vel relationes ipsæ formaliter sumptæ non sunt rationes adorandi, vel si ita sumantur, non erit exemplum ad rem, quia gratia non est ratio cultus propter relationem, ut relatio est, sed propter absolutam perfectionem suam. Sic ergo loquendo de filio, prout habet absolutam naturam, quam a patre accepit, respondeo, si sermo sit de filio naturali, esse longe diversam rationem, quia inter talem patrem et filium est quædam æqualitas, et ideo mirum non est, quod eorum veneratio ad eandem virtutem pertineat; sic autem gratia creata non facit filium, sed longe inferiori et quasi metaphorica ratione. Si autem sit sermo de filio adoptivo inter homines, sic etiam non tenet similitudo, quia illa filiatio non confert absolutam et intrinsecam perfectionem, sicut confert gratia et adoptio divina; et ideo si aliqua veneratio talis filii in ea fundatur, illa magis est respectiva, de qua potest esse quæstio, ad quem habitum pertineat. Idemque est de aliis exemplis, legati regis, et Vicarii Christi; illæ enim dignitates nullam realem perfectionem, vel physicam excellentiam addunt personæ; et ideo in illis exemplis adoratio videri potest magis respectiva, et pertinere ad eundem habitum cum cultu regis, vel Christi. Nihilominus tamen contrarium forte est etiam probabilius in illis exemplis, quia in illa persona est propria excellentia, et moralis dignitas, quæ sufficit ad fundandum honorem absolutum diversæ rationis. Sed de hoc alias, ad præsens enim non refert, quia, ut dixi, excellentia gratiæ creatæ multo magis absoluta est, magisque intrinseca. Unde cum diversam rationem absolutam excellentiæ habeat, per se etiam habet propriam honestatem, propriamque difficultatem, quæ requirit propriam virtutem. Quia licet religio possit imperando juvare ad illum actum, non tamen per se elicere.

8. *Prima dubitandi ratio initio posita de exemplo charitatis expeditur.* — Superest vero ut ad primam difficultatem, ex exemplo charitatis desumptam, respondeamus; quæ difficultas expediti non potest, nisi prius examinando veritatem exempli de unitate charitatis erga Deum et proximum, quod ex professo

tractare, videtur ab hoc loco extraneum; tamen, ut difficultas expediatur, attingemus tantum quod videbitur necessarium. Quidam ergo moderni, superati illa difficultate, fatentur esse omnimodam rationem de charitate et de religione. Nam sicut duobus modis potest coli Sanctus, ita etiam duobus modis potest amari proximus; et sicut cultus Sanctorum, uno modo factus, est a virtute religionis, alio vero modo requirit virtutem distinctam, ita amor proximi, uno modo exercitus, est ab eadem virtute charitatis qua diligitur Deus, alio vero modo postulat distinctam virtutem, quæ amicitia, vel beneficentia, aut specialis charitas proximi dici potest; ergo nulla est differentia. Antecedens totum, quoad eam partem, quæ ad cultum spectat, in superioribus declaratum est. Nam Sancti (secluso periculo) adorari possunt non propter se, sed ut imagines, et templa sunt Spiritus Sancti, qui in eis adoratur tanquam in sua peculiari imagine ac sede. Et hic cultus ad religionem, qua Deus ipse colitur, pertinet ex omnium sententia, ut patet ex D. Thoma, 3 part., quæst. 23, art. 3, ad 3; Cajetan., ibi, et 2. 2., quæst. 103, artic. 3, ad 4; Alens., 3 part., quæst. 30, m. 3, art. 2, § 1; Albert., in 3, dist. 9, art. 4, ad 2 et 3; Wald., tom. 3, cap. 454, et latius a nobis dictum est in citato loco tertie partis. Alio vero modo magis proprio et usitato adorantur Sancti, propter intrinsicam dignitatem creatam, et excellentiam gratiæ quam habent, et ita coluntur propria virtute dulciæ distincta a religione.

9. Quoad alteram vero partem declaratur assumptum. Quia charitas per se primo est amicitia ad Deum, cui ex vi talis amicitia volumus non solum bona intrinseca ejus, sed etiam extrinseca, ex quibus unum est, quod in hominibus honoretur et glorificetur. Sic ergo possumus uno modo amare proximo omne bonum, etiam supernaturalem gratiam et gloriam ex affectu immediato et formali ad ipsum Deum, cujus bonum, id est, honor, et gloria reputatur totum illud quod proximo amatur, seu proximus ipse, ut talibus affectus bonis. Alio vero modo potest diligi proximus ex sola benevolentia et complacentia ipsius, volendo illi bonum quodcumque, etiam supernaturale, et Deum ipsum ob ipsiusmet proximi commodum, ut sic dicam, sistendo in ipso tanquam in proximo et formali objecto, licet nunquam excludatur relatio ad Deum tanquam ad ultimum finem. Quæ distinctio amorum videtur per se manifesta, quia in il-

lis objectis cernitur illa duplex ratio amandi, et nihil repugnat ita exerceri, imo usu videtur compertum ita fieri. Primus ergo amor non est amor amicitia ad proximum, sed ad Deum; nam per illum actum Deo ipsi volumus bonum propter ipsum, proximo autem non ita, sed volumus illi bonum, ut sit suo modo quoddam bonum ipsius Dei; et ita ibi potius amatur proximus amore concupiscentiæ, comparatione ad Deum. Et ideo ille amor ab ipsamet charitate Dei elicitus est, et hic correspondet primæ adorationi Sanctorum, quæ est ex eadem religione Dei. Secundus vero amor est amicitia ad proximum, nam ex complacentia ad personam ejus illi volumus omne bonum quod per illum actum volumus: unde etiamsi illi velimus charitatem ipsam et Deum, non est amor amicitia ad Deum, sed tantum concupiscentiæ, quia illo actu non volumus Deo bonum propter ipsum, sed potius volumus Deum ipsum proximo, ut bonum ejus, sicut gratia ipsa, vel charitas amatur hic ex concupiscentiæ amore, comparatione proximi. Ergo talis amor non est ex charitate Dei elicitus, cum non sit amicitia ad ipsum; ergo necesse est ut ad aliam virtutem pertineat, quæ per se et adæquate, ut sic dicam, versetur circa proximum, ut circa personam per se amatam, quæ propterea vocari poterit beneficentia, vel amicitia humana. Et hic amor respondet proprie dulciæ Sanctorum, et ita nulla relinquunt differentia inter illas virtutes in pluralitate, vel unitate earum circa Deum et proximum.

10. *Proposita sententia Durando adscribitur.*—Potestque hæc sententia attribui Durando in 3, d. 9, quæst. 3, ad 4, nam respondens argumento facto de comparatione inter cultum Sanctorum et amorem proximi, respondet, in charitate non esse aliam formalem rationem diligendi Deum et proximum, quia per charitatem diligitur Deus per seipsum, et proximus solum propter Deum. Et ideo est una charitas; et subjungit: *Amicitia autem, per quam diligitur proximus propter aliquam aliam rationem, quam propter relationem quam habet ad Deum, differt a charitate secundum speciem.* Et huic posteriori amicitia significat esse similem cultum Sanctorum, quia fundatur in propria eorum excellentia, ut est distincta ab excellentia Dei. Alterius vero modi colendi Sanctos mentionem non facit, quia neque est, neque esse debet usitatus. Atque hoc modo videtur respondisse ad idem argumentum D. Thomas 2. 2., quæst.

103, art. 3, ad 2: *Dicendum est (inquit) rationem diligendi proximum esse Deum. Non enim per charitatem diligitur in proximo nisi Deum, et ideo eadem charitas est, qua diligitur Deus et proximus. Sunt autem alia amicitia differentes a charitate, secundum alias rationes quibus homines amantur.* Et his posterius amicitia dicit comparari dulciam, non prioriamori, in quibus verbis illa exclusiva maxime ponderanda est: *Per charitatem non diligitur in proximo, nisi Deum.* Nam inde videtur colligi, amorem charitatis circa proximum observare tantum proportionem cum illo cultu proximi, quo solus Deus per se colitur in proximo, seu in homine, et ita in his servari proportionem, neque esse necessarium alias differentias inquirere inter charitatem et religionem.

11. *Vera sententia, in qua assignatur differentia inter charitatem et religionem ut versantur circa Deum et proximum.*—Nihilominus Theologi communiter differentiam aliquam, quoad unitatem vel distinctionem assignare conati sunt inter charitatem, ut versatur circa Deum et proximum, et religionem ac dulciam, ut versantur circa Deum et Sanctos, ut patet ex divo Thoma 2. 2., quæst. 23, artic. 1, ad 2, et q. 81, artic. 4, ad 3; Alens., dicta quæst. 30, memb. 1, artic. 1, § 2, ad argum.; Bonav., in 3, d. 9, artic. 2, quæst. 4, ad 2; Albert., ibid., artic. 6, ad 1; Richard., artic. 3, quæst. 1, ad 1, et in 3, d. 27 et 28. Ubi etiam Argent., quæst. 1, art. 1, in fine, et artic. 3 et 4; Durand., quæst. 1; Scot., Gabr., Richard., Albert. ibi. Quorum sententiam ego veram existimo, licet non sit facilis ad explicandum et probandum. Ut autem hoc utcumque præstemus, pauca de charitate, ut est una circa Deum et proximos, præmittenda sunt. Quod enim sit aliquo modo una dubitari non potest, quia Scriptura hoc satis significat, cum de charitate ut de una virtute loquitur, 1 Corinth. 13, illicque tribuit dilectionem Dei et proximi, 1 Joann. 4: *Si diligamus invicem, charitas Dei in nobis perfecta est.* Unde Augustinus, epistol. vigesima nona, expresse dicit charitatem diligi Deum et proximum, idemque constanter docent Theologi. Estque totius Ecclesiæ unanimi consensione ita receptum, ut negari nullo modo possit. Unde Gregorius de Valent., tom. 3, disp. 3, quæst. 3, p. 1, in fine, certum esse dixit, eadem charitate, qua diligitur Deus, diligi proximum.

12. *Amorem proximi ex charitate esse ami-*

citie.—Addo ulterius ex charitate diligi proximum ut amicum, atque adeo amorem charitatis, ut est amor amicitia, non solum erga Deum, sed etiam circa proximum versari. Ita docent Theologi quos retuli. Et ratione declaratur, quia proximus diligendus est ex charitate, non autem res irrationales, ut citati Theologi recte distinguunt, in hoc differentiam constituentes, quod proximum ex charitate diligitur, ut amicum; hoc enim significatur proprie illa voce ex *charitate*, quia charitas amicitia est; res autem irrationales amare possumus per charitatem, amore concupiscentiæ illarum, ex amicitia Dei, vel proximi, non vero ipsarum, et ideo illæ non dicuntur proprie diligi ex charitate; ergo charitate diligitur proximus amore amicitia ad ipsum.

13. Secundo, Deus amat nos amore amicitia, licet propter suam bonitatem nos præcipue amet, et licet nos amando magis amet seipsum, quia nos amat ut res suas, et ut media vel materiam gloriæ suæ; ergo licet nos amemus proximum ad imitationem hujus amoris Dei ex charitate, nihilominus vere dicemur amare illum amore amicitia. Antecedens commune est Theologorum, divi Thomæ, 1 parte, quæst. 20, art. 2, et 2. 2., quæst. 23, art. 1; Scot., in 3, distinct. 32, ad 2; et ibi Capreol., in 1, distinct. 45, quæst. 1, art. 1, et aliorum. Et de illo plura dixi Relect. 1, disp. 1, sect. 2, n. 16 et sequentibus. Consequentia probatur ex paritate rationis; si enim in divino amore non est contra rationem amicitia ad hominem, quod Deus sibi hominem amet, cur in amore meo ad Petrum, erit contra rationem amicitia ad eundem Petrum, quod eum Deo amem? Nulla profecto reddi potest ratio. Idem argumentum sumi potest ex verbis Christi: *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos.* Diligit enim nos Christus ut vere amicos, sicut ibidem subdit: *Vos amici mei estis,* Joan. 15. Nec dubitari potest quin ex charitate nos amet ut amicos, nam de se ibidem ait: *Sicut dilexit me Pater, et ego dilexi vos.* At Pater ex charitate Filium diligit; ex eadem ergo nos diligit Christus illa dilectione, de qua ibidem subjungit: *Majorem hac dilectione nemo habet.* Ergo ex eadem charitate possumus et debemus nos invicem diligere ut amicos. Et certe unitatem illam animorum, de qua legimus Actor. 4: *Multitudinis autem credentium erat cor unum, et anima una,* nec negare possumus fuisse ex cha-